

DOI: <https://doi.org/10.51209/platform.2.12.2025.197-209>

УДК 76.071.1(477)"19"Марчук

Петро Володимирович НЕСТЕРЕНКО,

кандидат мистецтвознавства, доцент,

Міжрегіональна академія управління персоналом,

Київ, Україна,

e-mail: exlibrisclub@ukr.net,

ORCID: 0000-0003-4153-4175

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧОГО ПОШУКУ АНАТОЛІЯ МАРЧУКА

Анотація. Статтю присвячено творчості київського художника Анатолія Марчука, який відомий своїми творами в техніках глибокого друку, олійного та акварельного живопису. Він є однією з найвидатніших постатей в українському мистецтві останніх десятиліть. Художник бере активну участь у багатьох виставках в Україні, отримує численні нагороди. Учасник всеукраїнських, зарубіжних мистецьких виставок протягом сорока років, а також відкрив понад 60 персональних в Україні, Німеччині, Польщі. Його твори зберігаються в 65 провідних музеях України й світу. Нині він віддає перевагу ліричному пейзажу та натюрморту, досягаючи в них виняткової цілісності, музичної гармонії та емоційної глибини. VII Всеукраїнська виставка-конкурс імені Георгія Якутовича затвердила Марчука-аквареліста. На ній митець був удостоєний найвищої – I премії саме за акварель. Акварельна маестрія художника інтуїтивна і гнучка, водночас тонко прорахована, раціональна і мрійлива – то є медитативне занурення у величавий кругообіг станів природи, у правічні зміни розквітаючих і згасаючих форм. Мета роботи – на основі детального вивчення особливостей

творчого пошуку Народного художника України Анатолія Марчука систематизувати досягнення майстра в такій важливій ділянці мистецтва, як акварель. Саме в цій графічній техніці, що тяжіє до живопису, вражають особливою ніжністю і глибоким проникненням у таїни природи його пейзажі. І мабуть, завдяки не лише великому таланту живописця як майстра, а глибокому відчуттю того, що природа для нього – не просто об'єкт, із яким спілкуються художники на етюдах. Бо Анатолій Марчук постійно живе серед цього дива, під небесами Козичанки, які разом із іншими куточками природи зачаровують у картинах глядачів. Це особливо важливо в контексті активної громадської діяльності художника у заснуванні картинних галерей у Макарові, Колонщині та Фастові, мешканці яких мають змогу відчути себе дотичними до сучасного мистецтва. Останні створені ним під час повномасштабної війни, що не зашкодило Марчуку звеличувати свій край.

Ключові слова: акварель, пейзаж, виставки, галереї, пленери, Анатолій Марчук.

Вступ. Кожен свідомий український художник шукає своє коріння. Буття в світі – це, перш за все, пошуки гармонії і взаємопроникнення всіх земних стихій. Акварель в образотворчому мистецтві посідає таке ж саме місце, яке в літературі має поезія. Акварелі Народного художника України Анатолія Марчука чудово і переконливо доводять, що так воно і є, бо вони сповнені поезією. В акварелі він знайшов свою техніку письма та створив власний неповторний стиль. Незважаючи на узагальненість мотивів, його акварелі пронизані глибокими ліричними переживаннями. Вони відчутно випромінюють велику магічну духовну енергію. Енергію природи. Постать Анатолія Марчука, автора кілька сотень акварелей,

становить інтерес для дослідників своїм феноменом художника великого настроєвого імпульсу, одухотвореного миттю споглядання довкілля і себе самого насамперед.

Постать Анатолія Марчука вже понад чверть століття викликає жвавий інтерес серед професійних митців, поціновувачів мистецтва та колекціонерів. Його ім'я добре відоме не лише в Україні, а й за кордоном. Гіперактивна діяльність художника й мецената увінчалась Орденом за заслуги перед Київщиною (2024 р.). Розвиваючи власний мистецький світогляд, художник дедалі глибше проникав у метафізичні субстанції життя, що відзначалося неодмінним елементом формально-образного відкриття. Його творчість є справжнім святом, тріумфом чуттєвості в живописних творах і акварелі, знайшла глибоку повагу в шанувальників його мистецтва. Талант А. Марчука має багатогранне розкриття, з 1991 р. він організатор щорічних пленерів «Козичанка – перлина Полісся», «Макарів і околиці», симпозіумів і літературно-мистецьких свят «Літні зустрічі в “Садибі Анатолія Марчука”» в Козичанці. У його творчості поєднані вітчизняна реалістична традиція і новітні пошуки як української, так і світової художньої школи.

Експериментальні пошуки художника реалізувалися не лише у жанрах натюрморту та портрета з ознаками жанрової картини. Улюбленим для нього є пейзажний живопис. Він створює краєвиди, в яких яскраво і хвилююче виявлена його любов до України, рідного села Козичанки, з якого почався його шлях у високе мистецтво. Його акварелі це особливий світ, тут затаєний простір, що залишається недомовленим, нерозгаданим. Треба зазначити, що ґрунтовних мистецтвознавчих досліджень, напрацювань по техніці акварелі поки немає. Тому мета статті – актуалізувати мистецьке надбання художника саме в цій ділянці його творчості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти продуктивної діяльності художника в різних сферах мистецького життя отримали численні відгуки на його працю в газетах, часописах, каталогах та альбомах. Йому охоче надавали свої сторінки такі відомі видання, як «Культура і життя», «Слово Просвіти», «Урядовий кур'єр», «Літературна Україна», часописи «Образотворче мистецтво», «Сучасність», «Вече», «Український світ», «Київ», низка іноземних видань.

Серед кількох десятків публікацій варто виокремити альбом до 50-річного ювілею: «Анатолій Марчук. Малярство», який розпочинається віршем Олександра Кавуненка «Париж-Козичанка» (музика Віктора Степура), портретом художника на тлі «Садиби Марчука» й пафосними статтями корифеїв українського мистецтва – Миколи Стороженка й Олександра Федорука [1]. Наступного, 2007 р. підсумувала його досягнення в живопису в журналі «Художники України. Анатолій Марчук» кандидат мистецтвознавства Оксана Ременяка [7].

Міжнародний фонд «Відродження» видав у 1999 р. альбом-каталог «Світовид», у якому серед 14 художників, презентованих мистецтвознавцем Володимиром Підгорою, представлено і творчість А. Марчука [4].

До альбому творів українських художників із приватної збірки Заслуженого художника України Анатолія Марчука «Макарівська картинна галерея», виданого до 85-річчя Макарівського району та п'ятиріччя картинної галереї Українським видавничим консорціумом в 2008 р., гарну статтю написав академік Академії наук Вищої школи України Дмитро Степовик [5]. Важливу роль у поширенні мистецтва в районні центри й села, зазначав він, дістали пленери, які отримали назву «Літні зустрічі в садибі Марчука» в Козичанці. Твори художників, написані під час

цих пленерів, стають окрасою новостворених доброчинцем галерей.

Останнє найвагоміше видання «Анатолій Марчук. Акварель» стало другим доповненим (перше вийшло в 2016 р.) і присвячене 70-літтю художника та 50-річчю його творчої діяльності, вийшло в 2025 р. Вступні слова до нього написали Станіслав Бушак, Ігор Ліховий, Олексій Овчаренко, Володимир Петрашик, Олександр Федорук, Костянтин Чернявський і Ганна Ярова. Ще 32 автори, серед яких і автор цих рядків, надали свої коментарі у віршах і прозі, прославляючи й коментуючи творчість видатного майстра акварелі [2]. Цікаво, що вишуканий шрифтовий напис до палітурки виконав маестро українського шрифту – Василь Чебаник. У розділі фотографій він представлений за створенням логотипу «Анатолій Марчук» у 2016 р. [2, с. 133].

Результати. Свій творчий шлях народний художник України Анатолій Марчук починав у 1980-х рр., по закінченню графічного факультету Київського художнього інституту (нині – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури) в майстерні професора В. Чебанника. До цього він навчався з 1973 по 1979 рр. в образотворчій студії Київського жовтневого палацу (нині – Міжнародний центр культури та мистецтв). Учителями були М. Гуляєв, В. Забашта, М. Родін. У 1980 р. майбутній майстер брав уроки з рисунку в приватній школі В. Зарецького. Мистецька діяльність А. Марчука починає набирати обертів із участі у виставках, починаючи з 1985 р. Він отримує дипломи, премії, медалі, ордени. Важливою віхою в житті художника стало присвоєння йому почесного звання – Заслужений художник України в 2006 р., яке підсумувало його досягнення на ювілейному відрізку життя (50 років). Свій метод у творчості Марчук визначив як

аванреалістичний, що озвучується як колористична святість барви, святість палітри.

Після закінчення в 1986 р. навчання в інституті він займався гравюрою і малярством. Ще в студії А. Марчук почав писати акварелі, які спочатку не вважав своїм головним заняттям. Проте, користуючись фотоапаратом «Зеніт» та високоякісними плівками, все ж закінчував кращі роботи й збирав їх до альбому. Перед його очима завжди були кращі зразки творів М. Волошина, М. Врубеля, Т. Шевченка, О. Шовкуненка та інших корифеїв акварельного мистецтва. Продовжувач української національної традиції сформувався як яскравий неоромантик, який досяг високих вершин в образотворчому мистецтві. Марчук віддає перевагу ліричному пейзажу та натюрморту. Він обрав для себе найскладнішу живописну техніку класичної акварелі, складної і безкомпромісної, яка вимагає від художника досконалого володіння матеріалом, але й надає безліч можливостей справжньому майстру. Тарас Григорович став для багатьох художників дороговказом на їхньому творчому шляху, тому не дивно, що й для Марчука він виявився важливим, як на рівні стильових, так і сюжетно-змістовних пошуків. До циклу акварелей «Шляхами Шевченка» увійшло два десятки робіт, серед яких написані влітку й взимку пейзажі «У Каневі. Вид з Пилипенкової гори на Дніпро», «Гори мої високої, не так і високі...» (за мотивом рисунка Т. Шевченка) (1917 р.), «Пилипенкова гора у Каневі», «У Каневі» (2018 р.), «Тарасова світлиця у Каневі» (2019 р.) та інші. Шевченківську інтонацію вбачав кандидат мистецтвознавства Олексій Овчаренко, наприклад, «в таких роботах як “Срібний дощ”, “Сріблястий мотив”, “Гірський мотив”, “Макарівська могила” – вони за своєю художньою мовою наближені до акварелей Кобзаря з Аральського циклу» [2, с. 6]. Шевченкіана Марчука поповнила скарбниці

шевченківських музеїв Канева, Києва, Черкас, Чигирина, Національного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка. Шевченкове», Торонто (Канада), Пекіна (Китай).

Про особливості творчого почерку ювіляра чимало влучних відгуків його друзів і колег знаходимо на сторінках альбому «Анатолій Марчук. Акварель». На них будемо посилатися в процесі розповіді про багатогранну особистість митця. «Краєвиди художника легкі, віртуозні, прозорі, наповнені повітрям і просторові. В них присутні і весна, і літо, осінь та зима» – зазначав його колега Анатолій Древецький [2, с. 79]. «В пейзажах Майстра захоплює, насамперед, масштаб бачення природних процесів, їх одухотворене та метафоричне трактування. Життя неба та землі, блиск водної поверхні, яскравість сонячного проміння, чи розмита таємничість серпанку – все це вражає як унікальний та дорогоцінний спогад, який дарує нам художник» – писав кандидат мистецтвознавства Олексій Овчаренко [2, с. 6].

Поступово художник так захопився мистецтвом, яке демонструє багатство колориту, чистоту і прозорість тонів, що якось за зиму написав вісімдесят акварелей. Вирішив зробити персональну виставку в Національній академії образотворчого мистецтва. Вона відбулася в 2016 р. і викликала великий інтерес. Акварелями митця пишався його колишній вчитель, професор Василь Чебаник, справжнім одкровенням назвав акварелі Марчука тодішній ректор академії Андрій Чебикін. Він зазначав, що художник «вдало поєднує глибинну колористику з цікавими композиційними рішеннями. Акварель по-мокрому – досить складна техніка, але митець віртуозно володіє нею» [2, с. 21]. А живописець і професор НАОМА Віра Барінова-Кулеба говорила, що втретє приходить на виставку й не може налюбуватися акварельним мистецтвом Марчука.

«Думаю, що сам Господь Бог водить його лівицею. Роботи пана Анатолія надзвичайно гармонійні, вони побудовані на знанні школи образотворчого мистецтва, вони не списані з натури, а переосмислені, виважені хоч вони надихані баченим, але більше відчутим. Такий підхід до мистецтва бентежить та хвилює глядача і, спостерігаючи, його душа наповнюється великою радістю» [2, с. 17].

Значна кількість акварелей створена художником за кордоном. У 1996 та 2002 рр. на конкурсній основі Марчук одержав стипендію та майстерню у Будинку творчості міста Куксхафен. «Особливо часто приїздить у будинок творчості німецького міста Куксхафен, де працює і має багато друзів, а виставляв свої твори в Гамбурзі, Нюрнберзі, Кельні, Мюнхені, Бремені та інших містах» – повідомляла мистецтвознавець Олена Загаєцька [3, с. 43]. В альбомі акварелей Марчука представлено низку творів, створених за кордоном, зокрема на півночі Німеччини, в центрі Польщі: «Вечір у Закопане», «Небеса Північного моря» (1995 р.), «Дюни на Північному морі» (2004 р.), «Північний мотив», «Екскурсія на острів Нойверк» (2005 р.), «Дюни» (2006 р.), «Острів Нойверк у Північному морі» (2017 р.), «На Північному морі», «Поодинокі вітрила» (2019 р.) та ін.

Враження від мальовничих кримських куточків України втілилися у творах «Максиміліанове» (2005 р.). Як відомо, такий осередок, як Коктебель, із будинком-музеєм киянина від народження Максиміліана Волошина був свого часу певним духовним центром, який поєднував вільно мислячу творчу та наукову інтелігенцію з різних куточків імперії, а згодом і радянської країни. Це була спроба повторити волошинську техніку письма. Карпатські мотиви бачимо в акварелях «Передгір'я Карпат» (2019 р.), «Мотив у селі Чорна Тиса», «Непогідна весна у Чорній Тисі», «Гора Петрос» (2019 р.), «Говерла та Петрос» (2020 р.).

У пошуку нових засобів художнього вираження станів душі художник створив цикл акварелей присвячений квітам Полісся, які мали великий успіх у глядачів виставок. Зокрема, поетеса і художниця Катерина Міщук-Донич писала: «Оглянувши виставку Анатолія Марчука “Квіти України – квіти Перемоги”, неможливо не захопитися віртуозністю й неповторною акварельною технікою Майстра, його естетичним баченням, його світлою, сонячною палітрою, повітряним простором, смисловим наповненням кожної картини». Серед улюблених художником квітів – мальви, іриси, гладіолуси, півники, лілеї, крокуси, козацький морозник, троянди. Всі вони є окрасою мальовничої садиби художника. Деякі з них мають назви «Мальва з Богданівки» (2018 р.), «Багряна мальва з садиби Катерини Білокур» (2019). Це згадка про те, що художник кілька разів бував у Музеї-садибі Катерини Білокур й навіть взяв насіння з богданівських мальв, які «прилетіли з вітром» до марчуківської садиби. Краще за квіти немає нічого в світі – вважала художниця. «Квіти писала завжди живі, з натури, нерідко поєднуючи в одній картині весняні й осінні – така картина і створювалася, природно, з весни до осені. Працювала самозабутньо, але не поспішаючи» [6, с. 513].

Музика весни бринить у кожному листкові, кожній пелюстці квітучих абрикос, яблунь, бузку у творах «Абрикосовий цвіт», «Вишневий цвіт», «Бузок» (2023 р.), літо – в жовтогарячих соняхах, осінь у яблуках та грибах: «Соняхи», «Осінні яблука» (2023 р.), «Виногроно» (2024 р.), «Дари осені» (2018 р.). Взимку художник опоетизував «Білий сніг на калині» (2024 р.).

Багато творів Марчука присвячено відображенню дорогих серцю рідних краєвидів. Київ та його околиці представлені в акварелях: «Перший сніг у Пирогові», «Золота осінь у Конча-Заспі», «Ірпінська заплава»

(2012 р.), «Замкова гора», «Зима на Замковій горі» (2015 р.), «Дніпрове плесо», «Дніпрові далі» (2017 р.), «Осінь річка Здвиж» (2018 р.), «Макарівська гора», «Макарівська могила», «Макарівські човни» (2018 р.) тощо. А що вже говорити про рідну Козичанку, що на березі мальовничої річечки Сивки, де часто спостерігає світанки на рибальському човні художник. Чи не вона містично привела Марчука до акварелі? Їй присвячені чи не найкращі твори: «Світанок над Сивкою», «Дивовижа над Сивкою» (2012 р.), «Стара верба у Козичанці» (2015 р.), «На провесні у Козичанці», «Сивка снить» (2017 р.), «Світанок на Сивці», «Перший сніг у Козичанці» (2018 р.).

Висновки. «Марчук обирає звичайні природні мотиви, підносячи їх до високих узагальнюючих українських образів. Він широкого творчого діапазону митець, що з глибокою любов'ю та прискіпливою технічною вправністю досягає істинних чеснот досконалого» – писав у вступному слові до альбому кандидат мистецтвознавства Володимир Петрашик [2, с. 8]. У своїх акварелях художник застосовує техніку «a la prime», по-мокрому, коли твір виконується за один сеанс і віртуозно володіє нею білилами не користується. В пейзажних мотивах він свідомо не залучає людські персонажі, сповідуючи лише енергію природи. Він бачить красу в кожній краплі чи миті життя й ділиться нею з нами, йому підвладний світ тонких колористичних співвідношень будь-якої пори року.

Його твори, сповнені зрілої артистичної майстерності, випромінюють любов до квітучої української природи, святковість, світлосяйність та оптимізм. Він є палким патріотом нашої України. За цикл акварелей А. Марчук отримав визнання фахівців та високі мистецькі і державні нагороди.

Список використаних джерел:

1. Анатолій Марчук. Малярство. Київ: ВХ [студіо]. Київ, 2006. 60 с.
2. Анатолій Марчук. Акварель. Видання друге, доповнене. Київ: ТОВ «Софія-А», 2025. 136 с.
3. Загаєцька О. Творення власного світу. Український світ. 2006. №1-6. Сс. 43-44.
4. Світовид. Альбом. Київ: Vona Mente, 1999. Сс. 70-75:
5. Символіка Макарівщини до 85-річчя Макарівського району Київської області. Герби, прапори. Київ, 2008. 50 с.
6. 100 найвідоміших художників. Катерина Білокур. Київ: Орфей, 2001. С. 513.
7. Художники України: Анатолій Марчук. Київ, 2007. 31 с.

Petro V. NESTERENKO,
PhD in Arts, Associate Professor,
Interregional Academy of Personnel Management
Kyiv, Ukraine,
e-mail: exlibrisclub@ukr.net,
ORCID: 0000-0003-4153-4175

**FEATURES OF THE CREATIVE QUEST OF
ANATOLIY MARCHUK**

Abstract. The article is dedicated to the work of Kyiv artist Anatoliy Marchuk, known for his works in intaglio printmaking, oil, and watercolor painting. He is one of the most prominent figures in Ukrainian art of recent decades. The artist actively participates in numerous exhibitions in Ukraine and has received many awards. For forty years, he has been a participant in national and international art exhibitions, as well as the author of more than 60 solo exhibitions in Ukraine, Poland, and Germany. His works are preserved in 65 leading museums in Ukraine and around the world. Today he prefers lyrical

landscapes and still lifes, achieving in them exceptional integrity, musical harmony, and emotional depth. The 7th All-Ukrainian Georgiy Yakutovych Exhibition-Competition established Marchuk as a watercolorist. At this exhibition, the artist was awarded the highest – First Prize – specifically for watercolor. His watercolor mastery is intuitive and flexible, yet at the same time finely calculated, rational, and dreamy – a meditative immersion into the majestic cycle of nature’s states, into the eternal transformations of blooming and fading forms. The purpose of this work is, on the basis of a detailed study of the creative quest of the People’s Artist of Ukraine Anatoliy Marchuk, to systematize the achievements of the master in such an important field of art as watercolor. It is in this graphic technique, which leans toward painting, that his landscapes impress with special tenderness and a profound penetration into the mysteries of nature. And this is due not only to the great talent of the painter as a master, but also to his deep sense that nature for him is not merely an object with which artists converse in their sketches. For Anatoliy Marchuk constantly lives amid this wonder, under the skies of Kozychanka, which together with other corners of nature enchant viewers in his paintings. This is especially important in the context of the artist’s active public role in founding art galleries in Makariv, Kolonshchyna, and Fastiv, whose residents have the opportunity to feel connected to contemporary art. The most recent of these galleries were created by him during the full-scale war, which did not prevent Marchuk from glorifying his native land.

Keywords: watercolor, landscape, exhibitions, galleries, plein air, Anatoliy Marchuk.

References:

1. Anatolii Marchuk. *Maliarstvo* (2006). [Anatoliy Marchuk. *Painting*]. Kyiv [in Ukrainian].

2. Anatolii Marchuk. Akvarel. Vydannia druhe, dopovnene. (2025). [Anatoliy Marchuk. Watercolor Second edition, supplemented.]. Kyiv: "Sofia-A" [in Ukrainian].
3. Zahaietska, O. Tvorennia vlasnoho svitu // Ukrainskyi svit. (2006) [Creating your own world // Ukrainian world]. [in Ukrainian].
4. Svitovyd [Worldview]. Albom (1999). Kyiv: Bona Mente [in Ukrainian].
5. Symvolika Makarivshchyny do 85-richchia Makarivskoho raionu Kyivskoi oblasti. Herby, prapory (2008). [Kioviensis. Insignia, vexilla Symbols of Makarivshchyna for the 85th anniversary of Makarivskyi district of Kyiv region. Coats of arms, flags]. Kyiv [in Ukrainian].
6. 100 naividomishykh khudozhnykiv. Kateryna Bilokur. (2001). [100 most famous artists. Kateryna Bilokur]. Kyiv: Orpheus [in Ukrainian].
7. Khudozhnyky Ukrainy: Anatolii Marchuk (2007). [Artists of Ukraine: Anatoliy Marchuk]. Kyiv [in Ukrainian].